

sted, én fra Christen Mortensen Søe, Anne Søes halvbroder, og én fra hattemager Jens Hansen Winther¹). Det skib, der var tilbage ”sejler i fredstid på Norge”.

Der var dog også andre, der fór til søs, nemlig tre, der sejlede med både. Store både spillede nok også da en stor rolle for transporten. 1802 var der mange store både eller kåde flere steder ved fjorden, og de sejlede meget korn til Ålborg²). De kunne vel i regelen let slippe over Løgstør grunde.

1735 havde Thisted fem skibe. Et af dem sejlede på Norge, de andre på fjorden³). 1743 var der en skipper, Christen Lauritsen Holm, der sejlede til Ålborg, én der sejlede på fjorden og handlede med sorte potter og en skipper uden skib⁴).

Skøde- og panteprotokollen for Thisted 1738-64 nævner 13 skibe, der blev solgt eller pantsat. 4 af dem var skuder ved vestkysten. De andre må i hvert fald en tid have hørt hjemme i Thisted, og der nævnes tre galeaser, to jagter, en spiljagt, en jagtkåg, en smakke og et skib uden betegnelse. Nogle af dem havde mærkelige navne som Den unge Thobias, Den rejsende Jacobus og Juber-Niise.

Skibene fra Thisted sejlede mest med korn til Ålborg og tog købmandsvarer med tilbage⁵).

Hvad købmændene købte i Ålborg, kan man se noget om i skiftet efter Mikkel Galtrup i Thisted 1766⁶). Skipper Christen Lauritsen Holm havde købt varer i Ålborg for købmanden og leverede en specificeret regning i dødsboet. Der var købt kakkelovne, stangjern, jernplader, hårdstål, ståltråd, bly, glas, kul og piber; desuden hør og hamp, papir og pap, sukker og en mængde salt, en del specerier som rosiner, korender, peber, alun og sæbe, noget brød og et par tønner vin. En regning fra købmand Lars Winde i Ålborg lød på så forskellige ting som manufakturvarer, søm, bomolie, vin, peber, ris og fernambuk, og hos Christen Ryberg var der købt mere salt. Fra Norge havde købmanden fået tømmer, hvoraf noget lå ved Vigsø strand, og noget var ført hjem fra Vangså.

1769 havde Thisted i det højeste fem små fartøjer, der sejlede på fjorden. Der var seks skippere i byen, men skibsfolk måtte man hyre andre steder⁷). 1787 havde byen kun to skippere, hvoraf den ene kaldes fjordskipper, og to kågmænd⁸). 1802 havde Thisted tre skibe, men et par år før kun et⁹).

Indtil de første skibe vovede sig gennem Aggerkanalen, blev det ikke bedre. Endnu 1834 var der kun to skippere, to pramførere og en bådfører i byen¹⁰), men så begyndte det at gå frem, og det blev absolut nødvendigt at få bygget den havn, man havde drømt om i lang tid, men som der ikke rigtig havde været grundlag for før.

BYENS BORGERE

Om byens borgere i dens første tid ved vi meget lidt. Af og til dukker enkelte navne på borgmestre, rådmænd og byfogeder op, men sjældent en almindelig borgers navn. I tingbogen 1638 optræder for første gang et bredt udsnit af byens befolkning. Hver lørdag samledes mange borgere til ting uden for rådhuset, og hver gang skulle der udpeges otte tinghørere, forskellige for hver tingdag. I løbet af året er da nok de fleste af byens voksne mænd nævnt som tinghørere. Mange optræder som vidner eller vurderingsmænd, og vi får gennem sagerne oplysninger om slægtsforhold, der tit rækker langt tilbage.

Vi træffer slægten Griis, hvis stamfader, Niels Griis, må være født ca. 1530. Han havde sønnerne Laurits Griis, der var borgmester, Peder Griis, rådmand, Tomas Griis, kirkeværge, og Anders Griis, der levede 1638 som en meget gammel mand. Hans søn Poul Andersen Thisted blev student 1613 fra Thisted skole, rektor i Vordingborg og sognepræst i Radsted på Lolland, hvor han døde 1638.

¹ Skm.

² Åg, 28.

³ H, 83.

⁴ Skm.

⁵ Åg, 28.

⁶ Årb. 1973.

⁷ DA.

⁸ Ft. 1787.

⁹ Åg, 28.

¹⁰ Ft. 1834.

Anne Søes slægt er tit nævnt. Vi finder navnet på hendes oldefader, Niels Tordsen, hans søn, rådmænd Niels Nielsen, og svigersøn, rådmænd Just Olufsen, og vi får at vide, at rådmænd Niels Olufsen er broder til birkefoged Christen Olufsen Sall i Vejlegård.

Tingbogen giver også oplysning om borgernes erhverv. Der er nævnt 1 blymester, 2 bødkere, 1 buntmager, 1 feldbereder, 1 guldsmed, 1 kedelfører, 1 murermester, 2 smede, 1 rebslager, 1 remskærer, 1 sadelmager, 5 skomagere, 10 skræddere, 2 snedkere, 4 tømmermænd, 1 vognmand, 3 vævere, 6 skippere og skudeejere og ikke mindre end 21 købmænd. Der nævnes også 1 skolemester og nogle rådmænd, også fra tidligere tid.

Om økonomiske forhold får vi kun lidt at vide. De fleste sager, der kom for retten, drejede sig om penge eller varer, som folk skyldte købmænd, småsager mange af dem. Så er der indført en del skøder og pantebreve. Her skal kun nævnes et skøde fra arvinger efter rådmænd Peder Griis på hans bod ved stranden. Den lå ved en gyde, som på Resens prospekt over Thisted kaldes Peder Griises gyde¹¹) (nu Havnestræde). Den sikreste pengeanbringelse dengang var køb af jord, men kun én mand købte meget, nemlig borgmester Jens Christensen Skrædder. Anne Søes bedsteforældre, rådmændene Just Olufsen og Poul Jacobsen, var også mellem dem, der købte jord.

Mange sager drejede sig om vold - mod bygninger, ting og mennesker. Om folk var blevet voldsommere efter kejserkrigens rårheder, kan vi ikke afgøre, fordi ingen ældre tingbøger er bevaret, men det ser ud, som om der ikke var nogen forskel. 1625-26, altså lige før krigen, blev syv, der havde voldt andre sår og skade, idømt bøder¹²). 1638 var der kun tre sager om personskader.

20. december 1638 havde Jens Nielsen i Fredskild såret Jens Lauritsen Wert på en langfinger, hugget tre mærker i hans bord, slået en messinglysestage i stykker og forulempet hans gæster. 10. marts 1638 havde Laust Jespersen fået tre sår under venstre øje, og højre hånd var slået blå. Hvem der havde gjort det, vidste synsmændene ikke, men han tog sig selv til rette og overfaldt 12. marts Poul Pedersen Skrædder, da han ville gå hjem om aftenen og på vejen var kommet mellem Just Olufsens boder ved Lille Træbro. Skrædderen havde fået et stort hugget sår på højre kindben, og denne gang var der vidner. En tredje sag var måske nok så alvorlig. Ved et marked i Thisted havde Mikkel Laustsen fra Odde på Hannæs såret Anders Nielsen, Niels Andersens søn fra Nors, men på deres vegne gjorde Christen Nielsen i Odde og Niels Andersen en venlig og endelig forening om, at enten Gud lod Anders Nielsen leve eller ej, skulle de to være hinandens gode venner.

Tre sager handlede om tingskader. Hos to mænd var nogle ruder slået ind, og det ene sted havde voldsmanden draget sit værge. Den tredje sag var en vidtløftig, men næsten komisk sag, der drejede sig om en port og en mødding, men nok var opstået på grund af en familiestrid. Rådmændene Just Olufsen og Niels Nielsen havde arvet en del af en gård efter Niels Tordsen, hvis hustru Maren Madsdatter havde arvet den anden del. De to svogre havde spærret porten ind til den fælles gårdsplads, så Maren Madsdatters folk ikke kunne komme til at køre hendes møg ud på marken. Det var midt i april, og det hastede med møget, men en retssag kunne vare lang tid, så Maren og hendes pige gik uden videre til porten og huggede de tre pæle over, der spærrede porten. Så kørte hendes folk møddingen ud, og de to rådmænd før i harnisk. De rejste tiltale for vold og satte hele det udviklede retsmaskineri i gang med tingsvidner, synsvidner og sandemænd. Der blev stof nok til mange tingdage, og først 2. juni endte sagen med, at borgmester Jens Skrædder på Maren Madsdatters vegne fik tilsagn om, at de to rådmænd havde opgivet sagen.

Af tyverisager er der kun én. En kvinde havde stjålet noget tøj og blev sat i fængsel på rådhuset, men flygtede til stor fortræd for byfogeden. Det må ikke have været almindeligt at stjæle. I byfogedregnskaberne 1625-60 er der kun 1629 en sag om tyveri. Tyven blev hængt, men vurderingen af hans ejendele viste, at han ejede både gård og jord og havde penge til gode, så det var nok ikke af nød, han havde stjålet. Måske var det sket under krigen.

Drab var også noget, der sjældent skete. Byfogedernes regnskaber omtaler kun ét tilfælde, nemlig 1632-34, som nævner, at den ovennævntes tyvs svoger blev henrettet for manddrab. Hvad der ligger bagved, ved vi ikke.

¹¹ Se s. 119.

¹² BR.

Gadeuorden kan vel egentlig ikke regnes som forbrydelse, men den kunne tage sådan et omfang, at borgmestre og råd måtte gribe ind. 1631 bestemte de, at de grassatgængere, der gik på gaden om natten og råbte og skreg uden for folks vinduer, skulle sættes på vand og brød i rådhusstuen i tre dage og nætter¹³). Alvorligere var det, da en mand 1621 hujede og råbte uden for det hus vester i byen, som sognepræsten, Sveder Kitting, boede i, mens præstegården blev bygget op efter branden 1620¹⁴). Manden var blevet vred, fordi han var vist bort fra skriftemål. Magister Sveder gik ud og formanede ham, og han trak sig tilbage, men kom snart igen og hujede og bandede. Da magister Sveder kom ud og satte ham i rette, trak han sit væрге og truede præsten på livet, hvorfor sagen kom for Landsretten¹⁵).

Om borgernes daglige liv og vilkår i 1600erne ved vi desværre ikke meget. De jævne borgere har sikkert levet omtrent som folk på landet, for det gjorde de op i næste århundrede, hvad vi kan se af skifter¹⁶). En eller to stuer med bord, fast vægbænk, skamler og et par kister, i den ene stue et par indelukkede senge og i køkkenet en arne med de nødvendige redskaber, intet overflødigt nogle steder, alt til praktisk brug og ikke til pynt, dog somme tider et par messinglysestager, lidt stentøj og en sjælden gang et par sølvskeer. Velstand viste sig mest i klædedragten.

Hvad borgerne brugte af daglige fornødenheder, kan man få et ganske vist meget omtrentligt begreb om ved at gennemgå de to første konsumtionsbøger fra 1661 og 1672, hvor alt hvad der blev ført ind i byen gennem portene, er skrevet omhyggeligt op - i hvert fald det, der ærligt og redeligt blev betalt told af.

Mængden af det, der blev indført, må ses i forhold til byens folketal på den tid. 1672 var der ca. 1000 mennesker, og fra dette år stammer tallene nedenfor.

Alt brændsel måtte man have udefra, og der kom 2189 læs tørv til byen eller i gennemsnit omtrent 2 læs pr. hoved foruden 48 læs brænde. 30½ læs trækul var vel til smedene, men til brændselet hørte vel også 65 læs lyng, der nok var til bageovnene.

Man må ikke have avlet korn nok på Thisted mark til at brød- og ølføde folk i byen med og til husdyrene, skønt de 21 borgere, der avlede mest, kørte 1599 læs hjem. Der blev indført 195 td. rug, 123 td. byg og 80 td. havre, og der blev malet 41 td. gryn, 268 td. mel og hele 960 td. malt. (Der må være brygget mange tønder øl).

De, der havde køer, lavede vel selv smør og ost, så der blev kun indført 1½ td. smør og 33 kg ost. Kødmaden blev indført levende undtagen 2 sider flæsk. I årets løb blev det til 46 køer, 33 nød (stude) 2 kalve, 157 væddere, 119 får, 103 lam, 165 svin, 1 gris, 49 høns, 8 kyllinger, 26 kalkuner, 4 ænder, 100 duer og ikke mindre end 479 gæs, der blev indført til slagting. Der har også været folk, der gik på jagt dengang, for der blev indført 13 harer og et rålam.

Man har spist mange fisk, 76 td. + 640 stk. sild, 56 td. + 800 kuller, 15½ td. flynder, men kun 1½ td. + 60 torsk foruden 130 tørrede torsk og 2 td. + 6 rokker. Af ferskvandsfisk 3 td. smelt, 2 td. + 500 skaller, 2 td. ferske og 30 tørrede gedder.

Lidt grønsager kom der også ind fra landet, hvor der nogle steder var podemestre (gartnere), nemlig 3 td. roer, pastinakker og gulerødder, 36 bundter løg, 196 hovedkål, 34½ læs kål og 5 td. æbler.

Der blev solgt 265 td. øl i byen, men kun 40 potter brændevin, så denne drik var nok endnu ikke almindelig. Derimod var tobakken begyndt at brede sig, for der blev indført 62 pd. tobak.

Da der ikke var megen græsning inden for toldgrænsen, måtte næsten alle husdyr på græs udenfor, især på Kronens mark, og så skulle der betales græspenge. 1672 blev der betalt for 107 heste, 129 køer og stude, 9 ungnød og kvier, 5 væddere, 263 får, 141 lam, 29 svin og 6 grise. 1661

¹³ DA.

¹⁴ DM, 3. r. 6. b., 95 f.

¹⁵ Dombog 1621 A.

¹⁶ Årb. 1973.

var der omtrent det samme antal, undtagen af stude. Der var da 128 køer, men 146 stude. Nogle af de rige borgere har da nok drevet studehandel.

I kirkebøgerne har vi de enkelte borgeres navne og datoer lige fra 1649, fattige såvel som rige af alle stænder uden forskel. Kun af kirkeregnskaberne kan vi se, at nogle er fornemmere end andre. De fornemste - eller dog nogle af dem - blev begravet i kirken. Det var på den tid et statussymbol. Andre kom ned i kirkegården, de fattige i sydøsthjørnet, "de fattiges jord". Vi ser, at mange bærer håndværkernavne som Smed, Tømmermand, Skomager. Det kan være slægtsnavne, men fra senere tider ved vi, at sønner tit drev samme erhverv som deres fader. Man blev i sin stand, slægtled efter slægtled, og det gav samfundet en vis stabilitet.

I tingbøgerne får vi noget mere personligt at vide om mange af borgerne, desværre mest når de kom i konflikt med loven eller med hinanden, men noget godt er der dog at hente. Tingbogen 1670, den første, der er bevaret efter den gamle tingbog 1638, viser en vis forskel i borgernes opførsel mod hinanden i forhold til i 1638. Der er ingen sager om slagsmål, overfald eller andre voldshandlinger, om tyverier eller grove forbrydelser. Der er stadig kværunter, men kun få, og de bliver tålmodigt, men fast sat på plads af byfogeden, Laurits Jensen.

To stridbare øvrigheds personer var døde året før, borgmester Peder Justsen, der ville forbyde kystboernes handel med Norge, og byfoged Rasmus Brock, der var blevet afsat 1638, men var blevet byfoged igen, efter at det nye styre var indført, skønt han skyldte nogle bøder¹⁷).

I stedet for havde nye stjerner vist sig på Thistedes himmel. *Christian Mortensen Lelius*, bispesøn fra Århus, var blevet amtsforvalter i Thisted 1667 og blev borgmester efter Peder Justsen. Han startede smukt. På tinget bad han 1670 borgerne om ikke at gøre noget eller lade være at gøre noget bare for at stå sig godt med ham. Han købte gård og jord i Thisted, og 1673 giftede han sig ind i Justsenslægten med Kirsten Lauritsdatter, datter af Anne Søes morbroder, Laurits Justsen.

Kort efter kom der igen en ny mand til byen, en af de betydeligste, Thisted nogen sinde har haft, *Enevold Nielsen Bjerregård*. Som søn af en rig præst på Gjøøl havde han fået en god arv hjemmefra, og da han kom hertil, fik han mere mellem hænder. Rådmand Søren Jacobsen Lugge var død 1678, og hans enke Anne Søe, datter af rådmand Christen Poulsen Søe og Kirsten Justdatter, sad tilbage med to små børn, rig - og myndig. Da borgmester Morten Thomsen i januar 1679 sendte bud til hende, at han og nogle mænd ville komme og holde skifte efter hendes mand, lod hun sine folk svare, at det ikke var hendes lejlighed nu. Hun ville lade dem vide, når det passede hende!

Da sørgeåret var omme, giftede hun sig med Enevold Bjerregård - hjemme i huset som fornemme folk. Samme år blev han rådmand, og to år efter, 1681, da borgmester Morten Thomsen døde, blev han borgmester, kun 28 år gammel. Måske har borgmester Christian hjulpet lidt til, men herligheden varede kun et år, for 1682 blev borgmester og råd afskaffet, og byfogeden blev den højeste myndighed i byen. Men hvem blev så byfoged? Naturligvis Enevold Bjerregård. Borgerne ville gerne have beholdt Emmike Eriksen, der var af gammel, god Thistedslægt, men han blev skubbet til side og blev i stedet herredsfoged i Hillerslev og Hundborg herreder.

Der er heller ikke tvivl om, at Enevold var langt den kloge ste af de to. Hans regnskaber, skrevet med en smuk og flydende håndskrift, giver indtryk af en overlegen dygtighed og ordenssans. Thisted var imidlertid ligesom for lille til en mand af hans format, og snart fik han meget andet at tumle med. Mange herremænd kunne ikke betale de høje skatter, som de efter enevældens indførelse skulle af med. Kronen måtte overtage deres gårde for skatterestancer, men var ikke interesseret i at beholde dem. De kunne så købes billigt af folk, der havde penge, og det havde Enevold Bjerregård. Han sad som på lur, hver gang en herremand i omegnen var i vanskeligheder, og somme tider "hjalp" han med et lån, så han kunne optræde som kreditor.

Søren Jensen til Kølbygård måtte gå fra gården 1682, og snart efter ser vi Enevold som ejer. I Ullerupgård fik han og Christian Lelius indførsel 1682, og 1686 overtog de hele gården mod kun at

¹⁷ BR 1661.

betale skatterestancen. Senere faldt Vesløsgård, Todbøl og Frøslevgård i hans hænder¹⁸), og han fik nok at gøre med sit jordegods. 1689 opgav han byfogedembedet, og Emmike Eriksen fik det igen - til stort bryderi for ham.

Få år efter skete der nemlig noget i Thisted, der vakte opsigt i hele landet¹⁹), og som Enevold Bjerregård kun ved sin overlegne klogskab undgik at blive blandet alvorligt ind i - i modsætning til Emmike Eriksen og andre af byens store og små borgere - skønt han og Anne Søe om end indirekte nok havde givet stødet til, at affæren fik så stort et omfang.

En pige fra Nors havde lidt af hysteriske eller epileptiske kramper i nogle år. Faderen søgte hjælp hos præsterne, der kendte lignende sygdomme fra bibelen, og kom også til den gamle sognepræst i Thisted, magister Anders Heeboe. Han vidste ikke andet at gøre for den syge end at bede for hende, og da han døde 1692, fortsatte den nye præst, magister Oluf Bjørn med det. En lille pige fra Thisted, Kirsten Langgård, fik nu lignende anfald, men man tog det meget roligt, indtil præsten en dag erklærede fra prædikestolen, at de syge var legemlig besat af djævlene.

Han fremstillede dem i kirken, hvor de fik anfald til stor forskrækkelse for mange kvinder, der blev bange for, at de skulle få det på samme måde - og mange fik det virkelig, så der snart var en hel forsamling af "besatte". Præsten forsøgte at kommandere djævlene ud med tordenrøst, og gudstjenesterne blev forfærdelige forestillinger.

På den tid troede mange fuldt og fast, at onde mennesker, hekse, var skyld i sygdom og ulykker. Lægfolk kunne vanskeligt tro andet, for det påstod også lærde folk, og lovene bestemte, at hekse skulle brændes levende. Flere kvinder blev da også beskyldt for at have forhekset de syge. Nogle af dem blev slæbt for retten, og præsten erklærede, at de syge ikke kunne komme sig, før alle heksene var brændt. De blev frikendt, men postyret blev større og større.

En del fornuftige folk begyndte dog at få mistanke om, at de syge tit simulerede og nød at være midtpunkt for folks opmærksomhed, og at de benyttede deres sygdom som påskud til at være frække over for byens store, sige *du* og *Jørgen* til amtmanden og kalde præsten *Ole Sladder*, ja man skumlede om, at præsten nok selv satte det hele i scene.

En tradition ville senere vide, at Oluf Bjørn havde friet til Anne Søes datter Ingeborg, men var blevet afvist, måske nok noget hånligt, og at det skulle være af den grund, han startede besættelsespostyret. Det skete lige efter, at Ingeborg 1695 var blevet gift med Peder Reedtz til Lergrav, og alt håb om engang at få hende var slukket for præsten.

At traditionen ikke blot hviler på gætterier og løse rygter, viser erklæringer fra højesteretsassessorer, som siden fik med sagen at gøre. Således skrev Siegfried Friis: "at der er al mulig grund til at antage, at det hele bedrageri fra begyndelsen af er anstiftet af Oluf Bjørn, for at han kunne hævne sig og få adskillige godtfolk beskæmmet, som han hadede, fordi han ikke havde fået sin vilje frem i regard til hans bejleri, som er at colligere af adskillige hans originalmissiver." Og Mathias Moth skrev: "Til at stifte dette besættelses - og trolddomsværk har mag. Oluf, så vidt det af de fremlagte dokumenter kan sluttes, fornemmelig været tilskyndet af et ukristeligt had mod borgmester i Thisted, fordi han nægtede ham sin datter til ægtefælle, og har ved de forment besattes påråbelse villet gøre hans kone til en trolldheks, og om ej at få hende brændt hænge hende en klik på og således hævne sig."

Nogle af de "besatte" havde da også villigt nok nævnet Anne Søe mellem de mange, de beskyldte for at have manet djævelen i dem. Da de første "hekse" blev frikendt ved Landsretten, var der ingen chance for at få Anne Søe brændt, men Oluf Bjørn søgte snedigt at få hende stævnet for retten sammen med de "besatte", som næsten alle hørte til byens bærme, så han kunne fryde sig over at se hende fremstillet i det søkskab.

Enevold Bjerregård var ham dog for klog. Han protesterede omgående og skarpt mod stævningerne, og præsten fik kun det ud af det, at hans indlæg blev indført i tingbøgerne, hvor Anne Søes navn så "til evige tider" skulle stå sammen med de berygtede kvindfolks navne. Det kom også til at stå der, men står der ikke mere, for Højesteret bestemte, at hvad der var indført i tingbøgerne om denne sag og kunne komme godtfolk til skade, skulle svæertes over. Og det blev gjort grundigt.

¹⁸ Årb. 1973.

¹⁹ AB.

Oluf Bjørn skulle efter kirkeordinansen straks efter hans erklæring om besættelsen eller snarere før have underrettet biskoppen om, hvad han mente, der foregik, men det gjorde han ikke. Da biskop Bircherod endelig fik noget at vide om sagen, troede han vist til at begynde med på præstens fremstilling, men efterhånden fik han mistanke og tog til Hillerslev sammen med en lægekyndig præst, for at han på nært hold og dog uden for urocentret kunne danne sig en forestilling om, hvad der gik for sig. Han talte med Oluf Bjørn og med et par af de syge og drøftede siden sagen med læger. Han bestemte da, at de to, der først blev syge, skulle sendes til Ålborg til observation. Da han fik mistanke om, at præsten påvirkede de andre "besatte" og sine trofaste tilhængere i Thisted, suspendede han ham og gav ham senere ordre til at tage til Ålborg og blive der, til sagen var afklaret. Flere af de syge blev også ført til Ålborg, og det viste sig, at det havde en god virkning i Thisted. Enevold Bjerregård fik to syge sendt til en læge, han kendte, og forhørte sig siden om, hvordan det gik dem. Det gik godt, og pigerne kom raske tilbage. Det svækkede troen på, at de og de andre syge havde været besatte af djævlé, og mange erklærede nu, at det havde de da aldrig troet.

Da både biskoppen og andre nu mente, at det hele nærmest var svindel, blev der nedsat en kommission, der skulle undersøge sagen. Den kom til det resultat, at der var tale om bevidst bedrageri, og dømte fire af kvinderne til døden og andre til strenge straffe. Præsten skulle miste sit embede og forvises fra Jylland, og Kirsten Langgårds fader, Oluf Langgård, der havde sat sig imod, at hans niårige datter blev ført til Ålborg, skulle arbejde i lænker på Bremerholm, så længe han levede, og miste sin ejendom.

Oluf Bjørn ankede imidlertid dommen til Højesteret, som 1698 kom til et helt andet resultat. Den lagde hovedansvaret på Oluf Bjørn. De fire dødsdømte blev isoleret forskellige steder i landet, og Oluf Langgård slap med en bøde på 40 rdl. Noget af skylden blev lagt på embedsmænd, der ikke havde været så forsigtige, som de burde. Biskoppen måtte bøde 1000 rdl., amtmanden 50 og amtsforvalter Jens Hansen 20 rdl. For Oluf Bjørn blev dommen streng. Han mistede retten til at bære præstedragt og skulle i fængsel på livstid. (Året efter blev han dog benådet, mod at han forlod landet for altid).

Det viste sig at være en klog og sikkert også retfærdig dom. De "besatte" hører man ikke mere om. Om Kirsten Langgård ved man dog, at hun siden levede som agtværdig borgerkone i Thisted. Hun var først gift med skipper Laurits Jacobsen Tinstруп, og efter at han var omkommet på en rejse til Norge, med den rige købmand Jens Eriksen i Østergade. Deres datter Anne Leonore blev gift med byfoged Peter Lybecker og siden med vicelandsdommer, byfoged Rasmus Steensen, der blev justitsråd. De boede i den østligste gård i Vestergade (nu på Store Torv), hvor sparekassen Thy ligger.

Få år efter var de embedsmænd i Thisted, der havde haft med "besættelsen" at gøre, borte. Byfoged Emmike Eriksen døde 1698 og amtmand Jørgen Skeel Due 1701. Enevold Bjerregård og Anne Søe var flyttet til Kølbygård, hvor de døde, han 1731, hun 1736, 90 år gammel.

Hvem der nu regnede sig for byens fine folk, kan man se af den pudsige skat på parykker og fontanger, der blev opkrævet 1710. Der var ikke så mange, der bar paryk. Byens øverste embedsmænd naturligvis, sognepræst Frederik Schnell, rektor Christopher Blymester, amtsforvalter Jens Hansen, byfoged Iver Pedersen, byskriver Andreas Richter og tolder Christen Jensen Kærup. Fem af byens store købmænd, Peder Mads(en) Jensen (senere til Ulstrup), Thomas Graversen (til Nordentoft), Niels Bentsen, Niels Jensen Toftum og Jørgen Pedersen Brøndlund. Fire håndværkere, guldsmed Jacob Carlsen, farver Frederik Jensen, hattemager Jens Hansen Winther og feldbereder Niels Knudsen. Amtsforvalterens kone bar som den eneste undertiden fontange, men nogle koner bar "sæt", større eller mindre.

Amtsforvalter Jens Hansen døde 1719, men 1711 havde han fået tilladelse til at overgive embedet til *Claus Caspergård*, der overtog stillingen alene 1716 og virkede til 1741²⁰). Han var sin

²⁰ Henry Bruun: Danmarks Amtsforaltere.

tids største mand i Thisted. 1743 svarede han 680 rdl. i formueskat²¹), mens den rigeste købmand, Niels Sommer, siden ejer af Boddum Bisgård og Todbøl, svarede 20 rdl. Andre købmænd, der i skattelisten kaldes formuende borgere, svarede mindre. Peder Bentsen og hans moder, Iver Laursen og Christen Clemmensen svarede 14 rdl., Christen Hermansen Rosholm 13 rdl., Christen Salmansen, Jens Eriksen, Christen Ladegård og Thomas Graversens enke 12 rdl., Hans Winther 10 rdl. og Peder Knakkergård 8 rdl. Først derefter kommer de mest velstillede håndværkere. Farver Frederik Jensen betalte 8 rdl., bager Peter Jonsen 6 rdl. De fleste af de håndværkere, der havde formue, betalte mellem 2 og 4 rdl.

Claus Caspergård havde foruden to fuldmægtige 12 menneker i sin tjeneste. En huslærer for sin søn, en kusk, to tjenere, en gartner, to karle, fire piger og en dreng. Der var tre mere, der holdt tjener, byfoged Peter Lybecker, byskriver Lars Dalhoff - og klokkeren Peder Hind! Claus Caspergård var den eneste i byen, der havde en karosse. Tre havde tohjulede karioler. Kapellanen Bent Curtz, byfogeden og amtsstuefuldmægtig Niels Sørensen.

Amtsforvalteren havde god plads. Han boede i den store gård på torvet, som hans forgænger, Jens Hansen før havde ejet (på Resens billede sal. Peder Madsens gård²²) og han havde også hjerterum. 1729 byggede han en skole og gav den til byen. Han stiftede legater til skolen og til de fattige²³) og da kirkens store klokke revnede 1732, og kirken ikke havde penge til at få den støbt om, betalte han omstøbningen²⁴).

Købmænd

Byens rigeste borgere var ellers købmændene. Af dem var der to forskellige grupper. Nogle hørte hjemme i et bysamfund eller var af embedsmandsslægt, og de havde ingen nære forbindelser med folk på landet. Andre stammede fra omegnen, især fra skudehandlerslægter, og havde stadig kontakt med deres slægt på landet.

De fleste købmænd af den første gruppe var her kun på gennemtræk nogle få år og forsvandt så ud af byen og af dens historie. Andre blev her og deres børn efter dem, og deres slægter var en tid blandt de førende i Thisted.

Niels *Bentsen* var født i Thisted 1662, søn af Bent Pedersen, hvis fader vist var den Peder Bentsen, der 1638 fik skudsmål på Thisted byting om, at han var søn af Bent Mikkelsen Skriver i Thisted²⁵). Han flyttede da som gift mand til Ålborg, hvor Niels Bentsen også boede 1705, da hans ældste søn, Bent Nielsen Curtz, kapellan i Thisted og senere sognepræst i Nors, blev født. Den næstældste søn, Peder Bentsen, tog borgerskab 1743 og døde 1768 i sin købmandsgård i Østergade. Hans moder, Else Pedersdatter, der var blevet enke 1732, døde først 1764, og det ser ud, som om det var hende, der var den drivende kraft, for efter hendes død gik det tilbage. Hun og sønnen ejede en tid mange huse i byen²⁶). Det blev hendes datter Marie, der førte slægten videre i Thisted, efter at hun var blevet gift med Hans Winther.

Hattemager Jens Hansen *Winther* i Storegade var gift med en datter af den velhavende væver Anders Christensen på Knakken²⁷). Af hans sønner blev Christen guldsmed, men det blev Hans Jensen Winther, født 1711, der fik den største betydning for byen. Han tog borgerskab 1737 som købmand og blev året efter gift med Marie Nielsdatter Bentsen. De boede ved Lille Torv, og han blev en af de største købmænd i byen. Endnu rigere blev sønnen Christian Lassen Winther, født 1744, død 1812. Han købte den store gård på torvet, som amtsforvalterne Jens Hansen, Claus Caspergård og Laurits Fog havde boet i og efter dem amtmændene Frederik Hauch, Barthold Hauch og Niels Ferslew. Han var købmand og strandingskommissionær og ejede 1791 fire gårde i Thisted foruden en lade i Nørregade. Uden for byen byggede han Winthers mølle, der også kaldtes Lassens

²¹ Skm.

²² Se s. 119.

²³ HF.

²⁴ KR.

²⁵ Tb 1638, 49a.

²⁶ Taks 1761.

²⁷ Årb. 1973.

mølle. Det var den første hollandske mølle ved byen. 1789 købte han herregården Øland, men solgte den få år efter og blev i Thisted til sin død. Sønnen, købmand og strandingskommissionær Hans Winther, var slægtens sidste mand i Thisted. Han solgte gården på Store Torv til kirken 1813, og 1815 solgte han jord til udvidelse af den gamle kirkegård²⁸).

To slægter *Holst* kom til Thisted midt i 1700erne. Brødrene Jens og Thomas Holst blev købmænd. Jens Holst døde ugift 1776, Thomas Holst ejede en stor gård ved Kringeltorv, og gyden ved gården kaldes 1761 Thomas Holsts gyde (Vinkelstræde²⁹). Sønnen Niels Holst var gift, levede 1787 af sine midler og skænkede 1812 ved testamente et stort legat til den kommende nye skole. Af døtrene blev en gift med Christian Lassen Winther, en anden med apoteker Duche.

Den anden slægt Holst stammer fra parykmager Albrecht Holst, der 1758 blev gift i Thisted. To sønner blev købmænd i byen, Bertel Holst og Lars (egentlig Lassen) Hillman Holst, født 1763, der blev gift med Helene Cathrine Steenstrup, datter af den rige Frants Vogelius Steenstrup til Nandrup. De havde en søn, Johannes Vogelius Holst, købmand i Thisted, og tre døtre, Laura, gift med brygger J. C. Jacobsen, Carlsberg, Nicoline, gift med byskriver Andreas Stockfleth Faye, amtmand Fayes søn, og Frantsine, gift med provst C. Djørup, som skrev amtsbeskrivelsen ”Thisted Amt”, der udkom 1842.

Den gruppe købmænd, der stammede fra landet, var større. Til den hører de fleste af de købmænd der svarede formueskat 1743. De havde deres rod i Nordthy, hvor skudehandel og studehandel blomstrede. Mange havde været skippere eller været ude at sejle som unge og havde så slået sig på handelen og var flyttet til byen uden dog at miste forbindelsen med skudefarten.

De mest kendte hørte til slægten *Knakkergård*, der stammede fra Øster Vandet. Tre brødre og en søster flyttede til Thisted. Først Peder Knakkergård, der tog borgerskab 1737, og så Christen Knakkergård, borgerskab 1741. De boede en tid sammen i Vestergade 10-12, men siden købte Peder en anden gård (nu Vestergades Brugsforening). Anders Knakkergård tog først borgerskab 1762. Han var ligesom søsteren Anne ugift. Peder Knakkergårds sønner, Henrik og Ole, tog borgerskab 1778, men de var begge barnløse.

Christen Knakkergård og hans kone døde 1773. Deres søn Christen var købmand i Nørregade og var den sidste af slægten i Thisted.

Hvor anset slægten var, kan man se i kirkeregnskaberne. I 39 år tilsammen røgtede dens medlemmer det krævende og ansvarsfulde hverv som kirkeværge og kirkekasserer, og i deres tid blev der udført mange og kostbare arbejder ved kirken. Det kunne være vanskeligt at skaffe de nødvendige rede penge, da kirkens kapitaler - meget fornuftigt - var lånt ud mod pant i ejendomme, men så kunne de drage nytte af deres forbindelser på landet. Da der skulle bygges nyt orgel 1768, lånte Christen Knakkergård således flere hundrede rigsdaler af slægtninge, velhavende bønder i Nordthy³⁰).

En fætter til Peder Knakkergård, Peder Bertelsen *Leerhøy*, tog borgerskab 1757 som købmand og kaldes da skipper. Han slog sig ned i Storegade og blev en velstående mand. Slægten lever endnu i Thisted; en gren kom til Nykøbing.

På samme tid levede andre købmænd af denne gruppe i byen. Niels Pedersen *Skårup* var fra Skårupgård i Vester Vandet og var af skudehandlerslægt. Han fik 1727 en købmandsgård i Nørregade (nu nr. 4 og 6) og ejede en skudepart og en pakbod ved Klitmøller³¹). To sønner blev købmænd i Christianssand og én i Thisted.

Mads Nielsen *Tousgård*, skipper, tog borgerskab 1755, blev gift 1759 og begyndte som købmand i Nørregade (nu nr. 1). Han var en tid kæmner og var meget velhavende. Broderen Niels Tousgård, skipper, tog borgerskab 1758.

²⁸ KR.

²⁹ Taks 1761.

³⁰ KR.

³¹ Årb. 1972, 171.

Langt op i tiden, ja lige til skudehandelen var ved at ebbe ud, blev der ved at komme ”skudekøbmænd” til Thisted. Fra Klitmøller kom *Peder Christensen Nordentoft*, født 1799, død 1874, søn af skipper Christen Pedersen Nordentoft, og startede en stor forretning i Østergade. Han ejede flere skibe, der fór langt omkring. En søn druknede som sømand ved Bermudasøerne. Som de tidligere købmænd i Thisted købte han også jord. Af mange parceller samlede han en større gård, som han gav navnet *Pedersrolighed*³²) (senere kaldet Rolighed).

Christen Jacobsen var fra Rær. Tidligt mistede han sin moder, havde en streng barndom, men kom så ud at sejle, sikkert med en skude, som hans onkel, købmand og skudeejer Christen Dige i Vigsø, ejede. Selv blev han også ejer af et skib og slog sig ned i Thisted i Skolestræde³³). Han sejlede en tid som skipper, men kort efter, at han 1847 havde fået sønnen Jens Peter, gik han i land, byggede en stor gård ved havnen og slog sig på handelen. Senere købte han også jord og drev et ret stort landbrug, så han fulgte på alle måder i skudekøbmændenes fodspor.

Det gjorde sønnen, *Jens Peter Jacobsen*, ikke. Måske var det faderens beretninger om hans oplevelser som sømand, der vækkede drengens fantasi og fik ham til at søge andre veje. Christen Jacobsen var en meget nøjsom og fordringsløs mand uden fine fornemmelser. Han holdt sig ikke for god til at læsse møg og køre det ud eller til andet grovere arbejde³⁴). Kun ved stor sparsommelighed og ihærdigt slid var han nået frem til ret gode kår. Nærig var han ikke. Han gav de fattige lov til at hente gratis halm til deres senge og til viske i træskoene, men spares skulle der. Det er naturligt, at han kunne blive fortrædelig over, at Peter, som sønnen kaldtes hjemme, brugte så mange af hans sammenslidte penge i København og på rejser i udlandet uden at studere til noget nyttigt, men i hjemmet i Thisted levede digteren sin sidste tid, passet under sin håbløse sygdom af sin trofaste broder William.

Gæstgivere

I en lille afsides by som Thisted var der i gamle dage ingen, der kunne leve af at huse og bespise fremmede. I næringsskattelister og folketællinger, der tit kun giver oplysninger om folks hovederhverv, vil man derfor i regelen lede forgæves efter gæstgivere. Af og til træffer man dog oplysninger, der viser, at nogle borgere har haft gæstgiveri som bierhverv.

Næringsskattelisten 1713 siger om to større købmænd, at de drev lidt gæstgiveri. Den ene var Jørgen Pedersen Brøndlund, der var gift med rådmannens enke og boede i Vestergade. Laurits Nielsen tog åbenbart også mod fremmede gæster, for under besættelsessagen valgte man hans hus til et større møde³⁵). Hans gård var 1682 mellem de fjorten, der var takseret til mere end 100 rdl., nemlig til 140 rdl.³⁶). Den anden var Peder Madsen Jensen (senere til Ulstrup), der boede ved Store Torv. 1682, da hans fader, Jens Svendsen, boede der, var hans gård næst efter amtsforvalterens og Enevold Bjerregårds den mest værdifulde i byen, takseret til 200 rdl.³⁷).

Sandsynligvis har store købmandsgårde både før og siden haft plads til at huse fremmede. Orgelbygger Magnus Petersen, der byggede et nyt orgel til kirken, døde 1775 i sit logi hos købmand Peder Leerhøy i Storegade³⁸).

Det var altså kun gammel praksis, der blev fulgt, når købmand Werner på Store Torv i en annonce i avisen tilbød rejsende, at de kunne få logi hos ham³⁹).

Håndværkere

Thisted fik aldrig så mange håndværkere, at de kunne danne lav. Mange håndværk var repræsenteret, men som regel kun med én eller to mand, som det kan ses af næringsskattelister 1696 og 1713, af kopskattemandtallet 1743 og af lister i Danske Atlas 1769 og i Ågårds beskrivelse over

³² Skøde- og panteregister for Thisted. TBA.

³³ Årb. 1969.

³⁴ Årb. 1914, 3 ff.

³⁵ AB.

³⁶ Grundtakst 1682.

³⁷ Grundtakst 1682.

³⁸ Årb. 1972.

³⁹ H, 120.

Thy 1802. Den manglende konkurrence kunne nok give sig uheldige udslag, f.eks. fik kirkeværgen nogle søm lavet hos smeden i Kallerup 1700, ”fordi de i Thisted er dyrere og holder ingen love.”

Nogle håndværkere var dog så dygtige, at man kunne betro dem arbejder ved egnens kirker⁴⁰), således byens *guldsmede*. Jacob Carlsen lavede 1716 en sølvflaske til Thisted kirke. Det gjorde Christen Winther også 1747, og han gjorde en sygekalk til Hjørdemål kirke og diske til kirkerne i Kallerup og Odby. Niels Klem (i Thisted 1766-1795) lavede en sygekalk til Jannerup kirke, og Lorentz Helt (i Thisted 1834) var mester for kalke til Sønderhå og Hørsted kirker og for Hjørdum kirkes disk.

Murmestre var der meget få af før 1800. Det hænger nok sammen med, at alle huse endnu 1761 var af bindingsværk⁴¹). Nogle få havde murede tavler, men det kunne ikke give arbejde nok til en fagmand. Den eneste murstensbygning var kirken, og ved den arbejdede Jens Eskesen 1648 og 1649 og Anders Gydichsen i 1660'erne. Han var også blytækker ligesom Anders Griishauge, der arbejdede ved kirken 100 år senere, men kom mindre godt fra det. Da kirken 1774 skulle have en hovedreparation, måtte man have bud efter en murmester fra Fredericia⁴²), og det var først, da man noget før 1800 begyndte at bygge grundmurede huse her i byen, man fik dygtige murere. 1814 fik Jens Klov, murmester i Thisted, overdraget en ny hovedrestauration af kirken, og i de følgende 30 år blev det meste bindingsværk afløst af grundmur.

Ved bindingsværk var der tit noget af gøre for *tømrere*, og dem har der altid været en del af i byen. Det lader sig ikke gøre at skille dem helt ud fra *snedkerne*, da grænsen mellem de to fag var flydende. Vinduer og døre og de lange borde, faste bænke og skamler i jævne folks stuer kunne en tømrer lige så godt lave som en snedker. På den anden side er der snedkere, der vist kun lavede finere snedkerarbejde, men nogle af dem kunne mere end snedkerere. Om Anders Nielsen Bavn, der døde i Thisted 1750, siger Nors kirkebog, at han ”var snedker, maler, kunne skildre noget, var urmager. . .” Kopskattelisten 1743 siger kun, at han ”kan snedkere og tømre noget,” men han arbejdede undertiden som snedker og maler i Thisted kirke og ved kirkeuret⁴³), og har også lavet standure. Et af dem er købt til Thisted museum. Sønnen Niels Peter Bavn var også snedker og maler. Han stafferede 1774 skriftestol og kirkestole i kirken. Museet har flere eksempler på gammelt godt snedker- og malerarbejde, som sikkert for en stor del er lavet her i byen.

Der har altid i by og på land været brug for *smede*, om ikke til andet, så til at beslå heste og vogne. Det ser ud til, at to smede kunne klare, hvad der var brug for til op i 1700'erne, og de har da også lavet bygningsbeslag og søm⁴⁴). Smedjerne lå et godt stykke fra andre bygninger⁴⁵), sikkert på grund af den brandfare, som man altid måtte have i tankerne i den stråttækkede by. 1769 var der fire smede i byen⁴⁶), men da var håndværket delt mellem *grovsmede* og *klejnsmede*, der lavede finere smedearbejde. Begge håndværk gik tit i arv, men der findes eksempler på, at i en slægt blev nogle klejnsmede, andre snedkere. En sådan slægt var håndværkerslægten *Skårup*, der i mangfoldige år virkede i Nørregade. Den stammer fra Christen Kolds oldefar, snedker Anders Nielsen Skårup, født 1723 i Thisted. Af hans sønner var Niels Peiter snedker, men Jens og Simon var klejnsmede. Niels Peiter Skårups søn Peder

⁴⁰ DK.

⁴¹ Taks 1761.

⁴² KR.

⁴³ KR.

⁴⁴ KR.

⁴⁵ Taks 1761.

⁴⁶ DA.